

BIBLIOTEKA

E

811-32

54 95

SHTETIT

GJIROKASTËR

FYELLI i MARSIASIT

DH. S. SHUTERIQI

trajtim

DH. S. SHUTERIQI

SHKURTORI I SHKËRIT
GJIRKASIT
~~33716~~

2488

FYGLLI I MARSIASIT

DHE TREGIME TË TJERA

N. SH. BOTIMEVE «NAIM FRASHËRI»
TIRANË, 1963

VEPRA TË DH. S. SHUTERIQIT

O PTOLEME! poemë, 1945.

ENVERIT, poemë, 1945; bot. i ripunuar 1949.

MI KRAHN' E PRARUAR TË PAQES, poemë dhe
vjersha, 1950.

ÇLIRIMTARËT, roman, libër I, 1952; libër II, 1955.

PESË TREGIME, 1953.

RRUGA E RINISË, tregime, 1953.

TAKIME PAQE, tregim, 1955.

GURNECKA, tregime, 1957.

KËNGË, vjersha dhe poema, 1961.

METRIKA SHQIPE, 1947.

A. Z. ÇAJUPI, Baba-Tomorri dhe vepra të tjera (re-
daktim), 1950.

ANTOLOGJI E LETËRSISË SHQIPE, 1955; bot. 5, 1962.

HISTORI E LETËRSISË SHQIPE, 1955; bot. 4 i ripunuar, 1962.

KËNGA E POPULLIT, përmbledhje poezie popullore, 1955,

ÇAJUPI, Vepra (redaktim), 1957.

HISTORIA E LETËRSISË SHQIPE e Universitetit Shtetëror
të Tiranës, (bashkëpunim me Auktorë të tjerë dhe re-
daktim), vëll. I, 1959; vëll. II, 1960.

FYELLI I MARSIASIT

**Për kujtim të tim eti
dhe të vëllezërve të mi.**

Tregim i parë

DALLËNDYSHET

Janë ngjarje të kohës së kaluar, këto që po nis t'ju tregoj sot, të dashur shokë të rinj. Shpesh jam matur të rrok pendën dhe t'i shkruaj për ju, po nuk më është bërë mbarë. Sot, m'u shkrep dhe një herë të rrok pendën dhe të mbaj premtimin që ju kam dhënë në veten time qëkuri. Dhe ja, po nis t'i hedh në kartë këto tregime.

* * *

Dua ta nis me udhëtimin tim të parë.

Ne udhëtonim me kalë qëmoti. Automobil nuk kishte ahëre në Shqipëri, ose thuaj se nuk kishte. Edhe tren, domosdo që nuk kishte. Tani, ka edhe aeroplan. Bile, midis jush, mund të ketë që kanë udhëtuar me aeroplan. Në fëmininë time, udhëtohej me kalë. Udhëtimin tim të parë unë kështu e bëra.

Ka qenë viti 1920. Babanë ma kishin transfeluar në liceun e Korçës. Ne banonim në Elbasan, në qytetin e lindjes. ku im atë jepte, prej shumë vjetësh, mësimin e shqipes në shkollën normale.

Kur u rrita dhe pak, mësova se atë transferim babait ia bënë për inat nj'a dy eprorë të tij, me të cilët ai nuk shkonte mirë. Ahere, ishin kohë padrejtësirash. Të transferoje një njeri nga vendlindja, tri ditë udhë larg, ta largoje nga shtëpia dhe katan-dia, mund të ishte një dënim i vërtetë.

Na u desh të shkrehim shtëpinë, të ngrejmë plaçkat dhe të marrim atë udhë të gjatë majë kalit.

I shkreti baba u nis i pari vetë, se ashtu ia desh puna. Pastaj, dërgoi e na mori dhe ne të shtëpisë, — nënën time dhe dy fëmijë (mua me një motër në djep), gjyshen (mëmën e mëmës) dhe një dajë, djalë katër-pesëmbëdhjetë vjeç.

Ja si udhëtonim ne ahere.

Kishte karvane, që bënëin rregullisht udhën nga Elbasani në Korçë dhe nga Korça në Elbasan. Dërgonin përpjetë krypë e vaj, sillnin tatëpjetë shajak e gjëra të ndryshme. Ose dërgonin e sillnin njerëz. Karvane të tjera venin e vinin nga Durrësi dhe Berati, Dibra, Ohri dhe Manastiri. Elbasani ka qenë kurdoherë një qendër e rëndësishme udhësh në mes të Shqipërisë.

Ngarkuam plaçkat pra, dyshekët e jorganët nëpër dengje, enët nëpër arka e kasa, dhe u nisëm me kuaj.

Ishin ca kafshë të mëdha, me samarë të lartë, që ne i mbuluam me belca të kuqe. Në qafë, kuajt kishin këmborë dhe këto këmborë binin tërë udhës me një muzikë të vërtetë, që përhapej përrenjve dhe

pyjeve përpjetë e tatëpjetë, dhe gëzonte vendin sikur të shkonin krushq dasmorë.

Qiraxhinjtë (kështu quheshin të zotërit e karvanit) ia thoshin këngës. tregonin historira, flisnin për udhëtimet e tyre të mëparëshme, na mësonin ndonjë gjë për fshatrat që shihnim dhe viset nga kapërxenim, bënin shakara dhe u ngërmonin kuajve, që nuk ecnin si duhet ose që nuk mbanin radhën:

— Hy, tyc! Tyc, mor të çaftë ujku!

Dhe rruga e gjatë dukej shumë e shumë më e shkurtër se ç'mund të pandehni ju.

Unë që isha pesë vjeç ahëre, kuptoja disa gjëra dhe hapja veshët e dëgjoja, ç'tregonin qiraxhinjtë. Me pyetjet e mia, qiraxhinjtë i lodhja. Pyesja për çdo zog që shihja për herë të parë, për shkëmbenjtë e drurët. Dhe qiraxhinjtë mblidhnin lule të bukura, gurë të bukur, dhe m'i jepnin. Kur qëndronim pranë ndonjë burimi, më nxirnin nga arka ku më kishin futur, dhe më freskonin.

Harrova t'ju them: të mëdhenjtë udhëtonin majë kalit po ne të vegjëlit na futnin nëpër arka pa kapak. Na i shtronin mirë ato arka, me mindere e jastëkë, dhe ne rrinim aty si në kuti. Dhe koloviteshim që ç'ke me të.

Në një arkë të tillë e kam bërë udhëtimin tim të parë. Vetëm koka më dilte përmbi arkë, një kokë me kaçurrela të zez, në mos e qethur me maqinë, — nuk më kujtohet mirë.

Nga kjo anë e samarit ishte arka ime. Nga ana tjetër, një tjetër arkë, me disa plaçka të shtëpisë. Në këtë arkë, udhëtonte maçoku ynë, një

maçok i bardhë me pulla të zeza. Nuk më kujtohet emri i tij, po ta zëmë se e quanin Lashi.

Herë pas here, Lashi ngjitej e nxirrte kokën mbi arkë, me njërin sy në një pullë të bardhë dhe me tjetrin në një pullë të zezë. E ngrinte kokën mbi arkë, sikur të desh të sigurohej se po udhëtonim dhe ne të zotërit e tij me të, apo e kishim braktisur. Mjaulliste ahëre prej gëzimit, fuste kokën brenda dhe nuk dëgjohej më fare. Mbase dhe flinte kutullaç atje në arkë, në të ngrohtë, si pranë zjarrit të shtëpisë sonë në Elbasan. Se, asaj vjesh-te të dytë, bëri një behar i vërtetë plot diell.

Kur kali pengohej më ndonjë gur dhe ne tronditeshim nëpër arka, unë shtrëngoja fort duart e mia të vogla në buzët e arkës sime dhe Lashi zgjaste kokën mbi arkën e vet, i zgjuar ose i trembur nga ato lëkundje të papritura, dhe mjaulliste sikur të qante:

— Mjau! Mjau! Po ç'na bën kështu, mor gjok? Do të na rrokullisësh më ndonjë gorre!

Unë kisha qejf kur gjoku pengohej, se doja të shoh Lashin të nxjerrë kokën e tij të mërzhitur ose të trembur, dhe i flisja maçokut «pës-pës». Ai, që më donte shumë, matej të kapërxente mbi samar dhe të vinte tek unë, po nuk ia mbante.

Në shtëpi, në Elbasan, me një të hedhur, Lashi arrinte degën më të lartë të portokallit ose të ftoit të oborrit tonë, ose këcente çati më çati mbi rrugicat e lagjes. Tani, maçoku nuk guxonte të kapërxejë mbi samar nga një arkë te arka tjetër, po mbli-dhej shpejt në fund të arkës së vet, ku e ndjente veten plotësisht të sigurt, dhe më kot mund ta thërrisja unë ahëre «pës-pës»: Lashi nuk e nxirrte më

kokën, po të mos pengohej fort gjoku. Bile, ditën e dytë, maçoku as që desh t'ia dijë nga lëkundjet një copëherë të gjatë dhe nuk do ta kishte nxjerrë më fare kokën mbi arkë, sikur të mos kishin ndodhur ato që do t'ju tregoj.

Ditën e dytë, ne udhëtuaam prej Quksi në Pogradec. Dita e parë e udhëtimit ishte prej Elbasani në Qukës, një herë nga e djathta, pastaj nga e majta e lumit të Shkumbinit, i cili, sa më shumë t'u ngjitesh maleve përpjetë, aq më shumë bëhet i ngushtë dhe i rrëmbyer.

Sikundër thashë, që vjeshtë e dytë. Nga Qukësi e tutje, koha ishte po aq e bukur, veçse pak e ftohtë. I thonë mal atje dhe jo si në Elbasan, ku piqet ulliri dhe portokalli. Dhe ja, më të dalë të Qukësit, pasi kapërxyem nëpër disa gryka të ngushta, hymë në Fushën e Domosdovës, pranë fshatit Përrenjës.

Ata që s'e kanë parë atë fushë, të mos e lënë pa e parë, se është një nga më të bukurat e Shqipërisë. Është një pllajë e madhe, rrethuar prej malesh të lartá, herë të gjelbëruara, herë të përhirta dhe shkëmbore. Nëpër fushë, — ara misri, grurore, shelgjishta të gjata, nën të cilat rrjedhin ose burojnë, të padukëshme, ujra të kristalta. Rrëzë maleve, zbardhojnë shtëpitë e kaq fshatrave.

Edhe Lashi ynë u duk sikur u çudit me bukurinë e këtij vendi, se i mbeti koka jashtë arkës. Veçse nuk që bukuria që ia tërhiqte vëmendjen kaq shumë maçokut, po telat e telefonit që nuk ishin larg udhës, nga e djathta jonë.

Mbi këto tela, kishin qëndruar me qindra dhe mijra dallëndyshe, që linin viset e ftohta dhe nise-

shin për viset e nxehta, si çdo vjeshtë. Qindra e mijra cicërima zhurmuese mbushnin qiellin e kaltër. Ishte një mori e tillë dallëndyshesh, sa nuk kisha parë kurrë në ato pak vjet të jetës sime dhe sa nuk ma merrte mendja të kish në botë. Rëndonin dallëndyshet mbi telat e telefonit dhe telat nxinin prej tyre, ashtu sikundër zbardhojnë dimrit, kur ngarkohen me dëborë.

Lashi nuk e fuste aspak kokën në arkë, po hapte sytë e tij të shëndritshëm dhe lëshonte ndonjë mjau të lehtë, nga frika se mos trembë zoqtë. Këta i trembnin herë pas here këmborët e karvanit.

Bëhej kështu një muzikë këmborësh, cicërimash e përrenjsh që rrjedhin ëmbël, muzikë të cilën vetëm ai që e ka dëgjuar mund ta marrë me mend mirë. Të gjitha më kanë mbetur në kujtesë si gjëra të çuditëshme.

Unë isha hutuar fare në arkën time. Kur ja, kuajt u afruan kaq shumë pranë telave të telefonit, sa dallëndyshet u trembën, fluturuan si një re e vërtetë dhe ranë më tutje pas nesh, gjithmonë përmbi telat.

Disa dallëndyshe qëndruan në vend ku ishin. Maçoku gati sa nuk këceu prej arkës. Atë çast, pashë të bien dallëndyshet nga telat përdhe, sikur t'u ishin tharë krahët. Lashi me gjithë mend do të kishte këcyer nga arka përtokë, po edhe këtë radhë nuk ia mbajti.

Sa frikaman paske qenë ky maçoku ynë, që unë diç e dija!

Ma ndjeu zemra përse u këputën e ranë ato dallëndyshet, edhe pse u hutova dhe nuk mora vesh mirë se ç'ngjau. U lëndova kaq shumë dhe kaq me-